

Tilburg University

Review of the book *De verbeelding van het soevereine*, G. Hoogers, 2001

Lindahl, H.K.

Published in:

Nederlands tijdschrift voor rechtsfilosofie en rechtstheorie = Netherlands journal for legal philosophy and jurisprudence

Publication date:

2001

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Lindahl, H. K. (2001). Review of the book *De verbeelding van het soevereine*, G. Hoogers, 2001. *Nederlands tijdschrift voor rechtsfilosofie en rechtstheorie = Netherlands journal for legal philosophy and jurisprudence*, 30(1), 108-111.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

G. Hoogers, De verbeelding van het soevereine, Deventer, Kluwer, 1999, 379 p.

De verbeelding van het soevereine, Gerhard Hoogers' recent verschenen proefschrift, is te interessant om er, binnen de beperkte ruimte die mij ter beschikking staat, slechts een informatieve recensie over te schrijven. De verleiding om informatief te zijn is groot want hij analyseert politieke representatie door middel van beschouwingen over een brede reeks van denkers: Rousseau, Paine, Madison, Kant, Sieyès, Constant, Royer-Collard, Guizot, Kautsky, Lenin, Troelstra, Schmitt, Leibholz, Gadamer en Jünger komen allen voor het voetlicht. In plaats van deze uitgebreide zoektocht de revue te laten passeren, beperk ik me in het volgende tot de twee grondvragen in Hoogers' boek om daarbij vervolgens enkele kritische opmerkingen te plaatsen.

De ondertitel van het proefschrift, 'Een onderzoek naar de theoretische grondslagen van politieke representatie', is zorgvuldig gekozen. Het gaat Hoogers namelijk niet om de historische ontwikkeling van politieke representatie in het Nederlandse of westerse staatsrecht. Zijn hoofdvraag is een filosofische: Waarin ligt de *noodzakelijkheid* van politieke representatie in het algemeen en van democratische representatie in het bijzonder? Hieraan koppelt hij een tweede vraag: Wat zijn de implicaties van de noodzakelijkheid van politieke representatie inzake het debat over vrij of gebonden mandaat?

In Rousseaus *Du contrat social* en *Considérations sur le gouvernement de Pologne* vinden we volgens Hoogers de grondslagen van een pragmatische rechtvaardig-

ging van politieke representatie. Als het volk soeverein is, wanneer het volk zelf zijn wil tot uitdrukking brengt, dan lijkt vertegenwoordiging bij wetgeving zich niet met het democratieprincipe te verdragen. De *Considérations* zwakken deze principiële stelling af: vanwege de omvang van de Poolse staat accepteert Rousseau volksvertegenwoordiging als een noodzakelijk kwaad. Dit is de kiem van wat het westerse staatsrecht vervolgens tot een bijna onuitroeibare vanzelfsprekendheid heeft verheven: volksvertegenwoordiging ontstaat uit de praktische noodzaak van een arbeidsverdeling tussen regeerders en geregeerden, maar is als zodanig een *second best* oplossing in vergelijking met volkssoevereiniteit. Hoogers keert zich tegen deze nostalgie naar de directe democratie, en gaat op zoek naar een meer principiële rechtvaardiging van de noodzaak van politieke representatie. Hoewel de aanzet daartoe al bij Rousseau te vinden is, was Sieyès de eerste die het wezen van politieke representatie volkomen helder wist te verwoorden. Volgens deze denker bevindt het soevereine volk zich, juist als soeverein, altijd aan gene zijde van de staat – in de ‘natuurtoestand’ –, waar het slechts een amorf en sterk verdeeld gegeven is. Daarom kan alleen representatie politieke eenheid tot uitdrukking brengen en kan het volk daarbij als soeverein tevoorschijn komen. De standaarddefinitie van representatie als het aanwezig stellen van het afwezige is te abstract om rekenschap te geven van deze sterke rechtvaardiging van politieke representatie. Verwijzend naar Gadamer's analyse van de verbeelding (*Darstellung*) stelt Hoogers dat het wezenskenmerk van politieke representatie haar zelfstandigheid is ten opzichte van het gerepresenteerde: op dezelfde manier dat een kunstwerk iets aan het licht brengt dat anders verborgen zou blijven, zo zou ook bij de democratie de algemene wil in het duister blijven zonder politieke representatie. Het kunstwerk alleen is echter niet bepalend voor het wezen van politieke representatie. Gadamer geeft namelijk aan dat de term representatie, waarmee hij de verhouding tussen het kunstwerk en het verbeelde duidt, een ‘sacraalrechtelijke oorsprong’ heeft. Voor Hoogers is dit inzicht van groot belang, daar het laat zien dat de noodzaak van politieke representatie een theologisch fundament heeft: de theologische ontwikkeling van het begrip representatie naar aanleiding van de eucharistie, waarbij een transcendente Christus gerepresenteerd wordt in de gestalte van brood en wijn, is de oorsprong van politieke representatie, waarin een transcendent en soeverein volk wordt gerepresenteerd in de staat. Hiermee schaar Hoogers zich achter Schmitt's beroemde stelling dat de centrale begrippen van het moderne staatsrecht een theologische afkomst hebben. Deze twee rechtvaardigingen van de noodzaak van politieke representatie leiden tot tegenovergestelde posities inzake het debat over vrij of gebonden mandaat. Rousseau was bereid om een vertegenwoordigingsstelsel in te voeren mits de vertegenwoordigers gebonden werden aan last en ruggespraak. Dit is geen toeval. Juist omdat de algemene wil het beste door het volk zelf tot uitdrukking kan worden gebracht, moeten de volksvertegenwoordigers daaraan onderwor-

pen blijven. Doordat de vertegenwoordigers slechts als mandatarissen mogen optreden is hun functie vergelijkbaar met die van privaatrechtelijke of 'juridische' vertegenwoordiging. De principiële rechtvaardiging van representatie die Hoogers onderschrijft impliceert daarentegen dat politieke representanten een vrij mandaat hebben. Deze stelling volgt rechtstreeks uit de zelfstandigheid van representanten jegens het gerepresenteerde volk. Hoogers hamert er voortdurend op dat alleen die zelfstandigheid garandeert dat het algemeen belang, in plaats van deelbelangen, tot uitdrukking kan worden gebracht.

Met deze stelling maakt Hoogers duidelijk wat op het spel staat bij een onderzoek naar de theoretische grondslagen van politieke representatie, namelijk de toekomst van de parlementaire democratie. Voortbouwend op Schmitts analyse van de representatiecrisis in de Republiek van Weimar stelt Hoogers dat de opkomst van het maatschappelijke pluralisme, in het bijzonder van politieke partijen, de zelfstandigheid van politieke representatie in gevaar brengt, waarmee de articulatie van deelbelangen, in plaats van de verbeelding van het soevereine volk, dreigt te zegevieren. 'Een kloof gaapt tussen representatie en partijvorming.' (p. 190) Met de stelling dat politieke representatie de verbeelding van het soevereine is, meent Hoogers zich tegen de liberale neutralisering van het politieke te verzetten.

Behalve het bieden van een conceptuele analyse heeft dit proefschrift ook een sterk polemische inzet. Hoewel het verleidelijk is om het debat met Hoogers aan te gaan over onder andere de plaats en de betekenis van politieke partijen in een parlementaire democratie, vooronderstelt een dergelijk debat een stellingname over de betekenis en de noodzaak van politieke representatie. Het is daarom de hoofdvraag van Hoogers waarover ik me wil buigen: In hoeverre lukt het hem om de noodzaak van politieke representatie te rechtvaardigen? Het resultaat is mijns inziens ambigu. Het is ongetwijfeld zijn verdienste om in te zien dat er een veel principiëlere rechtvaardiging van representatie mogelijk is dan een louter pragmatische. Op zijn scherpst uitgedrukt stelt Hoogers dat representatie noodzakelijk is omdat politieke eenheid steeds een gerepresenteerde eenheid is. Ik onderschrijf deze stelling volledig. Haar radicaliteit wordt echter tegengesproken door zijn analyse van de verhouding tussen identiteit en representatie. Een beschouwing over de aard van deze verhouding volgt overigens onvermijdelijk uit een principiële stellingname over het wezen van representatie. Terwijl Sieyès de centrale inspiratiebron voor het politieke representatiebegrip is, beroept Hoogers zich op Schmitt om de verhouding tussen identiteit en representatie op te helderen. Instemmend met Schmitt stelt hij dat 'het zo vaak gepostuleerde verschil tussen "identiteitsdemocratie" en "representatieve democratie" wegvalt: geen enkele democratie fundeert zich op het beginsel van representatie, maar terzelfder tijd kan geen enkele theorie, ook niet een die zich op de (democratische) immanente soevereiniteit van het volk beroept, zonder

representatie. Voor het uitoefenen van *pouvoirs constitués* is representatie onontkoombaar, voor het uitoefenen van de *pouvoir constituant* is een democratische identiteit denkbaar en wel in de vorm van acclamatie' (p. 254-5). 'Democratische identiteit' betekent hier de identiteit tussen regeerders en geregeerden, dat wil zeggen zelfheerschappij, en er is sprake van 'zelfheerschappij' wanneer het volk zelf – 'in persoon' dus, niet door zijn representanten – heerst. Kortom, zelfheerschappij is de toestand waarin het volk niet alleen present is, maar present is *zonder bemiddeling*. Deze onbemiddelde aanwezigheid is, volgens de geciteerde passage, denkbaar (en zelfs noodzakelijk in het kader van een theorie van de democratie) in de vorm van 'acclamatie'. Wat is dus de functie van acclamatie in het kader van representatie? *Mijns inziens fungeert acclamatie in de analyse van Hoogers als de politieke tegenhanger van evidentie, die te boek staat als de ultieme waarborg van kennis. Een beroep op acclamatie betekent namelijk de overgang van representatie naar een absolute presentie, dat wil zeggen van volksvertegenwoordiging naar het volk zelf dat, via acclamatie, zijn goed- of afkeuring geeft aan wetgeving, en daarbij zijn karakter als oorsprong én ultieme waarborg van legitieme wetgeving letterlijk waarmaakt. Het onderscheid tussen identiteit en representatie valt dus niet weg, in tegenstelling tot het door Hoogers beweerde. Veeleer geeft hij dit onderscheid een nieuwe gestalte: enerzijds is representatie noodzakelijk omdat het volk zichzelf niet juridisch kan uitdrukken, anderzijds kan het recht zijn representationele claim alleen waarmaken als het volk zelf altijd tevoorschijn kan komen om zich, via acclamatie, als gerepresenteerde (of juist niet gerepresenteerde) te kennen te geven. De noodzaak van representatie gaat hier met de vermeende noodzaak van een onbemiddelde presentie gepaard. Hoogers' uiteenzetting over de verhouding tussen identiteit en representatie valt dus op een metafysica van de presentie terug, namelijk op het primaat van een onbemiddelde presentie als absolute waarborg en grondslag van macht en recht. Acclamatie is echter steeds een representatieve handeling; het volk 'zelf' onttrekt zich altijd aan onze blik. Wil men deze metafysica van de presentie verlaten dan moet men de verhouding tussen identiteit en representatie radicaliseren: zelfheerschappij kan niet meer onbemiddelde aanwezigheid betekenen, maar duidt veeleer op een reflexieve verhouding waarin representatie constitutief is voor ipseïteit. Een dergelijke doordenking van de verhouding tussen identiteit en representatie laat zien dat het volk *pouvoir constituant* én *pouvoir constitué* is en breekt daarmee met de gangbare visie op volkssoevereïteit.*

Hans Lindahl